

PÁZMÁNY *1635*
— *a l a p i t v a*

Pázmány Law Working Papers

2018/01

Varga Zs. András

**A Szent Korona a magyar
Alaptörvényben**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest

<http://www.plwp.eu>

A Szent Korona a magyar Alaptörvényben

(Vitaanyag rendezetlen jegyzetekkel a 2018. január 8-ai konferenciára)

Az Alaptörvény legtöbb vitát kiváltó része, a Nemzeti hitvallás¹ egyik érték-kijelentése (posztulátuma) fogalmazza meg a Szent Korona szerepét a magyar alkotmányos rendszerben. A korábbi, ideiglenes Alkotmány ilyen rendelkezést nem tartalmazott, habár a “Szent Korona” fogalmat 1990. július 11-étől (ettől kezdődően változatlan formában) használta² a címerleírásban:

“(2) A Magyar Köztársaság címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármashalomnak arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzson a magyar Szentkorona nyugszik.”

Az Alaptörvény új megfogalmazása már kiegészíti (a kizárólag nyelvtani változást eszközölő) a címerelemként használt szabályt, mégpedig közjogi jelentőséget adva a Szent Koronának. A Nemzeti hitvallás tizenhetedik érték-kijelentése – amely az R) cikk (3) bekezdése folytán kötelező értelmezési kerete az egész Alaptörvénynek, illetve a 28. cikk folytán végső soron a teljes jogrendszernek – normatív erővel állapítja meg, hogy:

“Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”

Újdonsága és összetettsége miatt a posztulátumot részletesen és alaposan elemezni szükséges, mielőtt azonban ehhez fognánk, érdemes vetni egy pillantást a jogszabályi előzményekre. A Nemzeti hitvallás érték-kijelentése ugyanis nem ötletszerűen, előzmény nélkül került a szövegbe.

I. A Szent-Korona-szabály jogi és történeti előzményei

1. Az új alkotmány koncepciója

A Szent-Korona-szabály közvetlen előzménye a 9/2011. (III. 9.) OGY határozat az új Alkotmány elfogadásának előkészítéséről. A rövid határozat melléklete – Tájékoztató címmel – a 2010-ben létrehozott, Salamon László országgyűlési képviselő, majd alkotmánybíró által elnökölt Alkotmány-Előkészítő Eseti Bizottság alkotmány-koncepcióját (a továbbiakban: Koncepció) tartalmazza.³ A Koncepció két helyen is említi a Szent Koronát. Egyrészt szükségesnek tartja, hogy az új alkotmány preambuluma utaljon rá, mégpedig a magyar államisággal összefüggésben:

1 L. Horkay-Hörcher Ferenc, Fekete Balázs, Jakab András, Chronowski Nóra, Mezei Balázs, Szmodis Jenő, Vörös Imre írásait

2 Ezt a címerleírást a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról szóló 1990. évi XLIV. törvény 1. §-a iktatta be, amely az ideiglenes Alkotmány 76. §-át módosította.

3 A koncepciót a Bizottság nem tájékoztató jelleggel, hanem szabályozási elvekként nyújtotta be az Országgyűlésnek. L. http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_biz.keret_frissit?p_ckl=39&p_biz=1005 (2018. január 5.).

“Az Alkotmány praeambuluma utaljon legfontosabb alapértékeinkre, a demokrácia, a jogállamiság és az alkotmányosság értékeire. Méltassa ezeréves történelmi múltunkat, a kereszténység szerepét történelmünkben, történeti alkotmányunk értékeit és szerepét. Ezzel kapcsolatban utaljon a Szent Koronára, mint a magyar államiság kifejezőjére. Utaljon továbbá a szabadság és a társadalmi szolidaritás eszméjére, és említse kiemelkedő szabadságmozgalmainkat is.”

A második említés – amelyet vélhetően az tett szükségessé, hogy a Konceptió még “klasszikus” preambulumban gondokozott, tehát nem tulajdonított közvetlen normatív erőt annak – előkelő helyen, az Alapvető rendelkezések között első helyen, a hatalom forrásának és hordozójának leírása körében tartja szükségesnek a hivatkozást a Szent Koronára:

“1. Magyarországon minden hatalom forrása a politikai nemzet, azaz a nép, melynek egymásért felelősséggel tartozó tagjai egyenlő és elidegeníthetetlen méltósággal bírnak. Magyarország alkotmányos állami folytonosságát a Szent Korona fejezi ki. A nemzet hatalmával választott képviselői útján, illetve kivételes esetekben közvetlenül él. Magyarország felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért.”

A Konceptiónak ez a megfogalmazása feltűnően hasonlít a Nemzeti hitvallás szövegére, de rövidebb annál. Összefüggésbe hozza – mégpedig szövegazonosan – a Szent Koronát Magyarország alkotmányos állami folytonosságával, de még nincs összefüggés a nemzet egységével. Szintén hiányzik a történeti alkotmányunk vívmányainak összekapcsolása a Szent Koronával, habár az előbbi fordulatot máshol (a preambulumnál) használja a Konceptió. Végül a Konceptió az Alaptörvénynél a normatív következmények tekintetében gyengébb megfogalmazást használ: a Szent Korona nem “megtestesíti”, hanem “kifejezi” a folytonosságot. Ha a különbséget röviden értékelni kívánjuk, azt mondhatjuk, hogy a Konceptió inkább szimbolikus jelentőséget tulajdonít a Szent Koronának. Az Alaptörvénnyel egyezően kijelenti ugyan, hogy létezik állami folytonosság, amit a Szent Korona “fejez ki” vagyis amire a Szent Korona utal, és ezt az államiságot alkotmányosnak is minősíti) de a Szent Koronát nem jogi tényként kezeli. Az Alaptörvény már igen, a “kifejezi” állításnál a “megtestesíti” állítás jóval erősebb. A “kifejezi” fordulat esetén az állami folytonosság jogi tény, míg a Szent Korona (fizikai) tárgy, a kettő összekapcsolása viszont nem valóságos (nem tényszerű), hanem csak jogi összefüggésként (normaként) értelmezhető. A Szent Korona tehát csak utal az állami folytonosságra, és ennek az utalásnak az elfogadása jogi kötéserővel bír (azaz bírt volna, ha a koncepciónak megfelelő szöveg kerül az Alaptörvénybe), de nem azonos azzal. Még rövidebben: a Konceptió szövege szerint a Szent Korona nem tárgyi valóságában hordozza a folytonosságot. Az Alaptörvény szövege viszont már tárgyi valóságként kapcsolja össze az állami folytonosságot és a Szent Koronát. A “megtestesíti” arra utal, hogy a kettő nem választható el egymástól, a Szent Korona maga az állami folytonosság. Vagy fordítva: az állami folytonosság nem ragadható meg, nem értelmezhető a Szent Korona nélkül.

A két szöveg közötti különbség legalább ennyire jelentős az államiság (szuverenitás) és az alkotmányosság (jogi minőség) hangsúlyozása tekintetében. Ugyan az “alkotmányos állami folytonosságát” szövegrész azonos mindkettőben, de ezt a Konceptió nem részletezi, míg az Alaptörvény konjunktív kapcsolatot hoz létre “történeti alkotmányunk vívmányai” és a Szent Korona között. Az összekapcsolás, együtt- említés nem jelenthet mást, mint azt, hogy sem Magyarország jogrendje, sem államisága (mindaddig, amíg az folytonos) nem választható el a történeti alkotmányunktól. A történeti alkotmányosság tehát az az alap, amely jogi jelentőséget ad – mégpedig nem csak szimbolikus-történeti, hanem mai normatív értelemben is – a Szent Koronának. Ez a megfogalmazás tehát a Szent Koronát nemcsak az állami folytonosság tárgyi

valóságaként határozza meg, hanem jogi tényként rendeli tiszteletben tartani (ennek jelentőségére a későbbiekben még visszatérünk).

2. A Szent Korona törvény

A Koncepció csak nem kötelező jogi előzményként hozható kapcsolatba az Alaptörvénnyel. A Szent István államalapításának emlékéről és a Szent Koronáról szóló, ma is hatályos 2000. évi I. törvény viszont már kötelező jogszabály. Ilyenként az Alaptörvény közvetlen jogi előzménye (még ha nyilván nem is köti az Alaptörvényt sőt, tartalmi eltérés esetén az utóbbinak kellene érvényt szerezni). A törvény preambuluma, amely utal arra, hogy az államalapítás ezeréves évfordulója alkalmából Magyarország méltó helyére emeli – a törvény szerint az Országházban rendeli őrizni – a Szent Koronát, továbbá erről és a koronázási ékszerekkel együttes őrzésének és megőrzésének szabályait alkotja meg az Országgyűlés, a Koncepcióhoz és az Alaptörvényhez nagyon hasonló megfogalmazást használ.

“A Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban.”

A törvény szóhasználata láthatóan közelebb áll az Alaptörvényéhez, minthogy használja a “megtestesíti” fordulatot, amikor a Szentkoronát “a magyar állam folytonosságát megtestesítő ereklyeként” nevesíti (sőt, kiegészíti ezt a függetlenség megtestesítésével). Ugyanakkor az “ereklye” minőség, amit a nemzeti tudatra és közjogi hagyományra utalás is befolyásol, a “megtestesítést” gyengíti. Ugyan nem vonja el a Szent Korona tárgyi jelentőségét, az állami folytonosság tárgyi valóságának hordozását, de az “ereklye” minőség kizárja a tárgyi valóság jogi kötőerejét. A törvény szerint – az Alaptörvény hiányában – a Szent Korona jogszabályi előírás folytán kötelezően tisztelt tárgy, de nem jogi tény. Utóbbi minőséget az Alaptörvény biztosítja. A törvény megfogalmazása erősségét tekintve valahol középen van a jogi következményekkel járó tárgyiasult valóság (a jogi tény minőség) és a csak szimbolikus jelentőség (kifejezés, ráutalás) között.

Megjegyzést érdemel, hogy az „ereklye” fogalom tartalmát tekintve is meglehetősen bizonytalan. Vallási jelentése ugyan – legalábbis katolikus felfogás szerint – világos. A Magyar Katolikus Lexikon értelmezése szerint a latin *relinquo* (hátrahagy) igéből eredő ereklye főnév olyan egyházi hatóság által hitelesített, szabályozott őrzést igénylő, „nagy vallási személyiségek testi maradványai, ruhái, használati tárgyai” értendők, amelyek kultikus tiszteletben részesülnek, ide értve Jézus Krisztussal és a Boldogságos Szűz Máriával kapcsolatos tárgyakat is. A Szent Korona nyilván ilyen, hiszen szentként, illetve boldogként tisztelt személyeket koronáztak vele (a közelebbi történelemből ilyen a 2004-ben boldoggá avatott IV. Károly apostoli király). Ennyiben a Szent Korona valóban „szent”. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a törvény nem ebben a vallási értelemben használja az „ereklye” fogalmat. Profán, különösen világi jogi értelmezése viszont nincs a fogalomnak. Ezért leginkább metaforaként fogható fel, tiszteletet (de önmagában még nem kötelező tiszteletet) érdemlő tárgy, történeti emlék. Ez az értelmezés enged arra következtetni, hogy a törvény nem pusztán jelképként, szimbólumként szól a Szent Koronáról.

3. Az 1996-os alkotmány-koncepció

Távolabbi, de nem kevésbé jelentős előzményt találunk a rendszerváltozás utáni első – bár eredménytelen – alkotmányozási kísérlet hivatalos dokumentumában, a Magyar Köztársaság alkotmányának szabályozási elveiről szóló 119/1996. (XII. 21.) OGY határozat mellékletében. A szabályozási elvek a preambulumban felsorolandónak tartották mindazt, amire az új alkotmányos rendnek épülnie kellett volna:

“Az új alkotmány tartalmazzon preambulomot, amely tömören és kifejezően utaljon az alkotmányozás alanyára: az Országgyűlésre és a Magyar Köztársaság állampolgárainak közösségére; Magyarország történelmi hagyományaira, ezen belül a Szentkoronára; a magyar államiság ezeréves folytonosságára; az alkotmányosság egyetemes értékeire a szabadság, az egyenlőség és a testvériség szellemében; az emberi és állampolgári jogokra, ezek védelmére; a jogállamiság és a népszuverenitás tiszteletben tartására.”

A szöveg – és ezzel jelentősen továbblépett volna a kísérlet elvetélése miatt hatályban maradt ideiglenes Alkotmánynál – említi a Szentkoronát, de csak Magyarország (sic!) történelmi (vagyis nem jogi) hagyományai (sic!), mint a preambulumban utalásra érdemes értékek között. Az értékek felsorolásának további (tehát legalábbis a szöveg szerint nem összefüggő) eleme a magyar államiság ezeréves folytonossága, miként az alkotmányosság egyetemes értékei is. A szöveg tehát jóval kevésbé kiforrott, mint a későbbiek, ugyanakkor – még ha eltérő jelentőséget tulajdonítva is nekik – már minden az Alaptörvényben olvasható elem megjelenik ebben a szövegben is. Ez pedig arra utal, hogy az alkotmányozó hatalom, az Országgyűlés világosan tudatában volt nemcsak annak, hogy az állami folytonosság olyan kérdés, amely nem kerülhető meg, de annak is, hogy ez valamiképpen összefügg a jogfolytonossággal is és a Szent Korona szerepével is. A koncepció ezt az összefüggést még nem tisztázta, így homályban maradt az a kérdés is, hogy a Szent Korona milyen jogi jelentőséggel bírhat a szentkorona-tantól elválasztva. Az nyilván nem lehetett kétséges, hogy a XX. század társadalmi, politikai és közjogi változásai folytán a szentkorona-tan⁴ már nem alkalmas az alkotmányos rend kifejezésére. Ennek fényében még inkább jelentősége van annak, hogy a Szent Koronát legalább a történelmi hagyomány részeként megkerülhetetlennek tartotta. Ezzel megerősítette az 1990. évi XLIV. törvénnyel alkotmányba iktatott (már idézett) címerleírás közjogi adekvátságát. A címeren nyugvó Szent Korona tehát olyan elem, amely közjogi jelentőséggel bír.

Kevésbé jelentős előfordulások, elsősorban nem a Szent Koronát, hanem annak címer-elemkénti ábrázolását védő szabályként említhető még (az ortográfiai különbségtől eltekintve) azonos szövegezésű, Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről szóló 2011. évi CCII. törvény 5. § (3) bekezdése, illetve a korábbi, a Magyar Köztársaság nemzeti jelképeinek és a Magyar Köztársaságra utaló elnevezésnek a használatáról szóló 1995. évi LXXXIII. törvény 3. § (3) bekezdése:

“Az (1) és (2) bekezdést a címer elkülöníthető elemeire (Szent Korona, címerpajzs) is alkalmazni kell.”

4. A Szent Korona a királyi jogszabályokban

A Szent Korona korábbi említései természetesen hiányoznak az 1946-1990 közötti törvényekből, minthogy a Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. törvény (“kisalkotmány”) 19. §-ának második fordulata szerint a törvény “[k]ihirdetésével hatályukat veszti a megszűnt királyságra és kormányzói intézményre vonatkozó összes jogszabályok”. A mindaddig élő jogértelmezésként alkalmazott szentkorona-tan, illetve ennek megfelelően a Szent Korona és az ország közjogi azonossága⁵ miatt, különösen a bolsevik népköztársasági berendezkedés bevezetését követően ennek azzal kellett járnia, hogy – az egyébként is amerikai kézen lévő – Szent Korona jogszabályi említése nem volt elképzelhető. Az ország és a Szent

4 L. Tóth Zoltán, Bódi Stefánia, Mezei Tamás, Horváth Attila írásait...

5 L. az ország Szent Koronája őreinek megválasztásáról rendelkező 1930. évi VIII., 1931. évi XXXIII., 1934. évi XVI., illetve az országhoz (“a Magyar Szent Koronához”) visszacsatolt területek jöjzogi rendezését elvégző 1938. évi XXXIV., 1939. évi VI., 1940. évi XXVI. vagy az országgyűlési választásokról szóló 1918. évi XVII. törvénycikkeket.

Korona közjogi azonosságára példaként hozott törvényeken kívül említést érdemelnek a Szent Koronával, mint tárggyal kapcsolatos törvények, úgymint a 1928. évi XXV. törvénycikk a Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok gondviseléséről vagy a koronázási hitlevélről és esküről szóló törvények. Ilyen például a szó szerint azonos rendelkezést tartalmazó az 1917. évi III. és 1867. évi II. törvénycikk (IV. Károly, illetve Ferenc József királyi hitlevele és esküje):

“2. Az ország szent koronáját az ország lakosainak régi törvényes szokása, s a hazai törvények szerint az országban fogjuk mindenkor tartatni, s a kebelükből valláskülönbségre való tekintet nélkül választott és megbízott világi személyek által őriztetni.”

Hasonló rendelkezést találunk a jóval régebbi 1659. évi I. törvénycikkben (I. Lipót királyi hitlevele):

“11. § Tizedik feltétel: Hogy Ő fensége az ország koronáját Magyarországból semmi oknál fogva, vagy keresett szín alatt és semmi mesterkedéssel vagy furfanggal ki nem viszi, sem kivitetni nem fogja, hanem hogy a régi szokáshoz s az országlakók szabadságához képest, bizonyos, közülök egyértelműleg erre választandó és megbizandó, mindkét vallásbeli világi személyekkel az országban fogja őriztetni, a koronázás előtti 4-ik s koronázás utáni 1608-ik évi 16-ik és Ulászló 1492-ik évi decretuma 3-ik cikkelye szerint.”

A fenti szabályok a II. Mátyás koronázása előtt szentesített 1608. évi IV. törvénycikken alapulnak, amely – régi szokásokra hivatkozva – a Szent Korona ország területén őrzéséről rendelkezett:

„Mint hogy pedig Ő császári felsége az ország koronáját és ennek a régi jelvényeit a király könyvekkel és oklevelekkel együtt, nemcsak a királyi felségnek mint Magyarország kormányzójának, hanem az akkor ott együtt jelen volt karoknak és rendeknek, sőt még a távollevő országlakóknak is (a melyeknek az átvételét azok Ő felségének az átadás szerint nyugtatványozták is) átadta és átengedte:

1. § Ennélfogva az országnak ugyanazon karai és rendei méltán követelik, hogy az említett koronát a bécsi cikkelyek erejénél fogva, meg az országnak a régi szokása is úgy kívánván, azonnal ide Pozsonyba hozzák, és a szentséges királyi felség megkoronázása után, az országban azoknak a kezén hagyják, a kiket annak őrzésére a világi született magyarok közül megválasztanak.”

Nem kizárólag a Szent Koronára mint tárgyra, hanem a Szent Koronával történt megkoronázás jogi következményeire utalnak a koronázást törvénybe iktató szövegek, mint az azonos fordulatot használó 1917. évi II. és 1867. évi I. törvénycikkek (IV. Károly, illetve Ferenc József tekintetében), akiket eszerint

“Magyarország Apostoli szent koronájával ünnepélyes szertartás szerint”

koronáztak meg.

Nem lenne teljes a korábbi jogi hivatkozások panorámaképe a szentkorona-tant kidolgozó, így az ország és a Szent Korona közjogi azonosságára építő Werbőczy István Tripartitumának említése nélkül, még ha ez Erdélyt kivéve⁶ törvényerőre nem emelt, de szokásjogi gyűjteményként folyamatosan alkalmazott gyűjtemény is.⁷ A legfontosabb szövegrészek –

6 L. Diploma Leopoldinum....

7 L. WERBŐCZY 500...

kezdve a szentkorona-tan jogi megfogalmazásával, majd folytatva ennek alkalmazásával – az alábbiak:

I. Rész 10. Cím felvezető 3. Cím 6. § és 4. Cím 1. §:

„...a magyarok... önként királyukká választották és meg is koronázták: a nemesítésnek... jogát s teljes hatalmát az uralkodással és országlással együtt a község a maga akaratából, az ország szent koronájának joghatósága alá helyezte...

...nemeseket... a szent korona tagjainak tartjuk, akik senki más hatalmának alávetve nincsenek a törvényesen megkoronázott fejedelmén kívül.”

I. Rész 10. Cím felvezető szöveg és 1. §:

“...minden nemesítésnek és birtokadományozásnak teljes hatalma fejedelmünkre szállott át ... azoknak összes jószágai, és birtokjogai a jelzett átruházás erejénél fogva, eredetileg Magyarország szent koronájától függenek és törvényes birtokosuk magvaszakadtával mindig ugyanerre is néznek és háramlanak...”

I. Rész 13. Cím 4. § (ugyanaz: I. Rész 16. Cím 6. §-ban):

“... e Magyarország szent koronájának előbb említett joghatóságánál fogva...”

I. Rész 24. Cím:

“A királyi jog tehát az ország szent koronájának, titokban lappangó és fennálló joghatósága...”

Meg kell jegyezni itt, hogy a szentkorona-tant ugyan kiforrott változatában Werbőczynek köszönhetjük, de az nem a saját találmánya, hanem a nyomaui korábbi jogszabályokban is előfordulnak, Bartoniek Emma kimutatta, hogy legalább III. Andrától (tehát 1290-től) az addig használt “corona regia” fordulatot felváltja a “corona regni”, illetve a “Sacra Corona” fordulat, tehát világosan elvált már az ország (Szent) Koronája az uralkodó (a király) koronájától.⁸ Ez az Alaptörvény szövegének elemzéséhez szükséges nagyon fontos adalék: a Szent Korona és az alkotmányos állami folytonosság kapcsolata nem a XVI. századból ered (habár ez is fél évezredes múltat jelentene), hanem jóval régebbi.

5. A történeti áttekintés összefoglalása

A jogtörténeti áttekintésre támaszkodva megállapítható, hogy az Alaptörvény nem váratlanul, nem előzmény nélkül rendelkezik a Szent Koronáról. A Nemzeti hitvallás tizenhetedik érték-kijelentése szervesen illeszkedik egyrészt a Magyar Királyság alkotmányos szabályrendszerébe, másrészt a rendszerváltozás utáni jogi szabályozásba, illetve szabályozás-tervezetekbe. A szöveg-fejlődési folyamat állandó eleme a Szent Korona és Magyarország állami folytonossága közötti összefüggés. Az Alaptörvény újdonsága nem ez, hanem a Szent Korona és a jogfolytonosság felismerése és normatív rögzítése.⁹ Ennek elemzése viszont már nem a jogtörténeti vizsgálódásra, hanem az analitikus szöveg-értelmezésre tartozik.

II. A Szent-Korona-szabály a Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátumában

8 L. Bartoniek Emma 70....

9 Hasonlóan a történeti alkotmány és az Alaptörvény közötti folytonosság felismeréséhez és megoldásához. L. Varga Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kögens rendelkezésében IAS.....

A Nemzeti hitvallásban olvasható Szent-Korona-szabály szövegtörténeti vizsgálata során jutottunk el ahhoz a felismeréshez, hogy az Alaptörvény által a “történeti alkotmányunk vívmányai” és a Szent Korona között létrehozott konjunktív kapcsolat követhetően sem Magyarország jogrendje, sem államisága nem választható el a történeti alkotmányunktól. A történeti alkotmányosság ad jogi jelentőséget a Szent Koronának, mivel a Szent Koronát nemcsak az állami folytonosság tárgyi valóságaként határozza meg, hanem jogi tényként rendeli tiszteletben tartani. Most ennek az összefüggésnek a részleteit vizsgáljuk meg az érték-kijelentés szövege alapján

1. “...történeti alkotmányunk vívmányait...”

Az elemzés kiinduló alapja – az előbbi általános megállapítás alapján – a “történeti alkotmányunk vívmányai” szövegösszefüggés. Ezzel kapcsolatban – a már hivatkozott R) cikk (3) bekezdés együttes figyelembe vételével az az általános megállapítás fogalmazódhat meg, hogy az Alaptörvény megoldotta a történeti alkotmányunk és a jogfolytonosság, valamint a kartális alkotmány paradoxonát. A közjogi gondolkodásban újszerű módon elkerülte a vagy-vagy döntési kényszert, és az Alaptörvényt sajtószerű módon a történeti alkotmányba ágyazta. Az R) cikk (3) bekezdése úgy fogalmaz, hogy

„Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”

A “történeti alkotmányunk vívmányai” szövegösszefüggés mindegyik eleme értelmezést igényel.¹⁰ Nem könnyű már annak pontos megválaszolása sem, hogy mi tartozik a történeti alkotmányhoz, de bizonyos, hogy a történeti alkotmány önálló jogszabályokból (törvényekből) állt. Ezek egy része ugyan évszázadokon át hatályban volt, más része viszont be- vagy kikerült a jogi korpuszból. Összességében ezért a történeti alkotmány folyamatosan változott, de a fontosabb jogszabályok biztosan részét képezték. A változás továbbá annak is tulajdonítható, hogy évszázadokkal ezelőtt a hatály sokkal személyesebb volt, mint ma. Amíg a szuverenitás az uralkodó személyes tulajdonsága volt, a jogszabályok hatálya is a személyéhez kötődött. Nem véletlen, hogy Magyarországon a koronázási eskü és hitlevél tartalmazta, hogy mely korábbi jogszabályokat, illetve jogokat ismer el az új uralkodó. Ez volt a koronázás feltétele, márpedig az ország Szent Koronájával koronázás tette törvényes királlyá az örökös királyt, és ez tette alkotmányosan kormányzóvá Magyarországot.

Az Alaptörvény irrelevánssá tette a történeti alkotmány pontos tartalmának, illetve hatályosságának körülményét. Nem a történeti alkotmány hatályos jogként alkalmazását veti ugyanis fel, hanem történeti alkotmányunk vívmányairól” mint értelmezési keretről rendelkezik. Ez egyrészt kógens, másrészt azonban tartalma szerint nem hatályba léptető (vagy hatályt meghatározó) szabály. A történeti alkotmányra hivatkozás így elsősorban *identitási elem*, másodsorban *értelmezési keret* minden alaptörvényi rendelkezés számára, és ilyenként is *vívmányai* közvetítésével. A “vívmányok” fogalom olyan jogi megoldásokat – alapelveket, toposzokat, értelmezési módszereket és korlátokat, intézményi alapjellemzőket – takar, amelyek adott esetben korábban hatályban volt jogszabályokban, szokásjogban, bírói gyakorlatban öltött testet, de amelyeket ma jogi kötőerő nélküli források hordoznak, ugyanakkor amelyek a jogértelmezésben mégis irányadók. A „történeti alkotmányunk

10 Természetesen vitákat is kiváltott, l. Vörös Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában in: Közjogi Szemle, 2016/4., 44-57. és Szmodis Jenő: Az alkotmányos történelmi vívmányok szerepéről a normakontrollban – Szélfeljegyzetek Vörös Imre akadémiai székfoglaló előadásához in: Jogelméleti Szemle 2016/4. 176-183.

vívmányai” fogalmat önmagukban ma már nem hatályos normák töltik ki, azzal, hogy a hatályos normák értelmezését ezekkel összhangban kell elvégezni.

Az Alaptörvény tehát önmagában kartális alkotmány lenne. Az R cikk (3) bekezdés viszont belehelyezi (belekapcsolja, beleágyazza) a történeti alkotmányba. Az Országgyűlés által végül választott megoldás felülemelkedik a vagy-vagy megoldáson: a történeti alkotmány mögöttes hermeneutikai „feltámasztásával” alapot és hátteret ad a tételes jog csúcsára helyezett Alaptörvénynek. Mindebből következően az mondható el, hogy *a priori* nem határozható meg zárt taxációként, hogy mi tartozik a történeti alkotmányunk vívmányai közé. Az érvényesség problémái miatt történeti korok nem zárhatók ki az alkotmányfejlődésből, ezért a vívmányok hordozói lehetnek, legfeljebb egyes jogszabályok, szokásjog, döntések zárhatók ki. Minél általánosabb egy „vívmány” annál kevésbé vitatható ez a minősége.

Hat évvel ezelőtt tehát olyan Alaptörvény lépett hatályba, amely jogtörténeti kuriózum, de ami ennél is fontosabb, tudományosan értékelhető módon kapcsolta vissza a mai Magyarországot az alkotmányos identitását adó ezeréves alkotmányos jogi folyamatba.¹¹

Végül említést kell tenni arról is, hogy történeti alkotmányunk vívmányait a 22/2016. (XII. 5.) AB határozat alkotmányos önazonosságunk alapjának tekintette. A határozat rendelkező része egy elvont jogi kérdésre ad választ, nevezetesen a hazai jog, különösen az Alaptörvény és az Európai Unió jogának viszonyára, illetve az Alkotmánybíróság szerepére a két jogrend ütközése esetén. A mindenkire (*erga omnes*) kötelező döntés szerint tehát

“Az Alkotmánybíróság hatáskörei gyakorlása során, erre irányuló indítvány alapján vizsgálhatja, hogy az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésén alapuló közös hatáskörgyakorlás sérti-e az emberi méltóságot, más alapvető jogot, vagy Magyarország szuverenitását, illetve történeti alkotmányán alapuló önazonosságát.”

A döntés tehát összekapcsolja Magyarország szuverenitását és történeti alkotmányán alapuló önazonosságát.¹² A határozat indokolása ezt szorosan egymásra épülő argumentumokkal támasztja alá, illetve utal a döntés gyakorlati következményeire is. Első lépésben az Alkotmánybíróság a szuverenitás kérdését vizsgálta. Ezzel összefüggésben megállapította, hogy az:

“...államhatalom nem korlátlan hatalom, a parlament csak az Alaptörvény keretei között tevékenykedhet (...) Mindaddig, amíg az Alaptörvény B) cikke a független, szuverén államiság elvét tartalmazza és a közhatalom forrásaként a népet jelöli meg, ezeket a rendelkezéseket az E) cikk szerinti uniós klauzula nem üresítheti ki.

Magyarország az Európai Unióhoz történt csatlakozásával nem szuverenitásáról mondott le, hanem csak egyes hatáskörök közös gyakorlását tette lehetővé, ennek megfelelően Magyarország szuverenitásának fenntartását kell vélelmezni az Európai Unió alapító szerződéseiben megállapított jogokhoz és kötelezettségekhez képest további hatáskörök közös gyakorlásának megítélésekor (fenntartott szuverenitás vélelme). A szuverenitás az Alaptörvényben a hatáskörök végső forrásaként és nem hatáskörként került rögzítésre. Ezért a hatáskörök közös gyakorlása sem eredményezheti azt, hogy a nép elveszíti végső ellenőrzési lehetőségét a

11 L. ennek részletes levezetését: Varga Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kógens rendelkezésében. In: IAS XII. 2016/4, 83–89.

12 Ez a magyar jogfelfogásban nem előzmény nélküli. L. Trócsányi László Az alkotmányozás dilemmái – Alkotmányos identitás és európai integráció...

közhatalom (akár közös, akár egyedi, tagállami formában megvalósuló) gyakorlása felett...”¹³

Az indokolás itt még csak az Európai Unió tekintetében értelmezi a szuverenitást, a “fenntartott szuverenitás vélelme” is csak ebben a vonatkozásban bír jelentéssel. A vélelem következménye az a nagyon fontos korlátozás, mely szerint a szuverenitás nem választható el annak forrásától a néptől, ezért a szuverenitásról is csak a hatalom forrása mondhat le, és ezt csak kifejezett (félreérthetetlen döntéssel) teheti. Más megfogalmazásban az indokolás arra utal, hogy a szuverenitás “lopakodó” korlátozása, az uniós hatáskörök önkényes bővítése nem fogadható el, mivel nem vezethető le az Alaptörvényből, amely a “szuverenitás korlátozásának korlátja” is. A következő lépést a nemzeti/alkotmányos identitás értelmezése jelenti, amit az Alkotmánybíróság az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) értelmezésbe vonásával a következők szerint vezetett le:

“Az EUSz 4. cikk (2) bekezdése értelmében ‘[a]z Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti (alkotmányos) identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is.’...

A magyar Alkotmánybíróság az alkotmányos identitás fogalma alatt Magyarország alkotmányos önazonosságát érti, és tartalmát az Alaptörvény egésze, illetve egyes rendelkezései alapján, az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése szerint azok céljával, a Nemzeti Hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban, esetről-esetre bontja ki.

Magyarország alkotmányos önazonossága nem statikus és zárt értékek jegyzéke, ugyanakkor több olyan fontos összetevője kiemelhető példálódzó jelleggel, amelyek azonosak a ma általánosan elfogadott alkotmányos értékekkel: a szabadságjogok, a hatalommegosztás, a köztársasági államforma, a közjogi autonómiák tisztelete, a vallásszabadság, a törvényes hatalomgyakorlás, a parlamentarizmus, a jogegyenlőség, a bírói hatalom elismerése, a velünk élő nemzetiségek védelme. Egyebek mellett ezek történeti alkotmányunk olyan vívmányai, amelyeken az Alaptörvény és általa a magyar jogrendszer nyugszik.”¹⁴

Az indokolás itt kifejezetten tömörít. Az EUSz szövege ugyanis kifejezetten “nemzeti identitásokról” (*national identities, identité nationale, identità nazionale, nationale Identität*) rendelkezik. Az Alkotmánybíróság határozata ezt értelmezi Magyarország vonatkozásában alkotmányos önazonosságként, kifejezve ezzel, hogy Magyarország tekintetében az alkotmányosság meghatározó nemzeti sajátosság. Ennél is fontosabb az a megállapítás, amely az alkotmányos önazonosság meghatározását példálódzó jogi értékekre vezethető vissza. Ezeket a jogi értékeket pedig azonosítja történeti alkotmányunk vívmányaival. Végül a jogi értékekre visszavezetett történeti alkotmányunk vívmányait az Alaptörvény és a rá épülő jogrendszer alapjának minősíti. Ezzel a levezetéssel az Alkotmánybíróság mindenkire kötelező erővel határozta meg a “történeti alkotmányunk vívmányai” fogalom megkerülhetetlen tartalmát. Leegyszerűsítve azt lehet mondani, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény értelmezésével nem kevesebbet állít, mint azt, hogy Magyarország esetében a (nem zárt felsorolásként említett) jogi értékek nem szabadon cserélhető elemei a jogrendszernek. Ha ugyanis ezek egyrészt önazonosságunk tartalmát, másrészt történeti alkotmányunk vívmányait jelentik, akkor mint

13 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [59]-[60].

14 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [62], [64]-[65].

közvetítő fogalmi tartalom rövidre zárják, egymás nélkül értelmezhetlenné teszik az “alkotmányos önazonosság” és a “történeti alkotmányunk vívmányai” fogalmakat. A határozat azonban még ennél is tovább megy:

“Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy Magyarország alkotmányos önazonossága olyan alapvető érték, amelyet nem az Alaptörvény hoz létre, azt az Alaptörvény csak elismeri. Az alkotmányos önazonosságról ezért nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani, attól csak a szuverenitás, az önálló államiság végleges megszűnése foszthatja meg Magyarországot. Az alkotmányos önazonosság védelme ennek megfelelően mindaddig az Alkotmánybíróság feladata marad, amíg Magyarország szuverenitással rendelkezik. Ebből következően a szuverenitás és az alkotmányos önazonosság számos ponton érintkezik egymással, így a rájuk vonatkozó két kontrollt egyes esetekben egymásra tekintettel kell elvégezni.”¹⁵

Az argumentum kiinduló mozzanata szerint az alkotmányos önazonosságunk nem csak jogi értékek nyitott gyűjteménye, hanem maga is érték. A következő fordulat ezt az értéket “olyan alapvető” minőséggel ruházza fel, amely kiemeli a jog által befolyásolható (jogi szabályban megállapítható vagy abból törölhető) egyéb értékek közül, majd ezt világossá is teszi, amikor még az Alaptörvénnyel szemben is védetté teszi. Kétségtelen, hogy ez természetjogi hatást tükröz: annak elismerését rejti, hogy a jog (így az alkotmányjog, és egy alkotmány-karta) nem mindenható, nem rendelkezik szabadon az értékekkel, mint a jogtól független, a tétels jogot megelőző valóságselemekkel.¹⁶ Röviden: a történelem és a tételes jog történeti értéktartalma mint valóság-elem nemcsak megelőzi, de köti is az újabb tételes jogot. Ebből pedig nyomban következik az a gyakorlati hatás, miszerint alkotmányos önazonosságunkról és az ezzel azonos tartalmú “történeti alkotmányunk vívmányairól” nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani. Hasonlóan következik az indokolás fenti hivatkozásának utolsó mondata, mint módszertani követelmény, mely szerint Magyarország esetében a szuverenitás csak a nemzetközi szerződés (mi több, itt kimondatlanul, de kevésbé vitathatóan) az Alaptörvény módosításának is korlátja.

Ha tehát az Alaptörvény a hazai jogrendszeren belül a jogalkotás korlátja (*norma normans*), akkor a Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátuma és az R) cikk (3) bekezdése folytán a “történeti alkotmányunk vívmánya” fordulat és a vele azonos tartalmú, az Alaptörvény által nem használt “alkotmányos önazonosságunk” mint valóságos értékek minden más hazai vagy nemzetközi jogszabály normája, ide értve az Alaptörvényt is. Ez tehát – az Alkotmánybíróság értelmezése szerint minden jogi szabály tekintetében *norma normans non-normata*. A jog ténybeli valóság- és egyben jogi értéktartalma, amely minden jogi aktus számára érinthetetlen.

Kérdés maradhat persze – még ha nem is tartozik ennek a dolgozatnak az alaptémájához –, hogy az Alkotmánybíróság határozata önkényes értelmezést ad-e történeti alkotmányunk vívmányainak, vagy az kényszerítően következik az Alaptörvényből. Erre a kérdésre a választ az alábbi 3. és 4. alfejezetben adjuk meg.

2. “...és a Szent Koronát...”

A Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátuma a Szent Koronát az “és” kötőszó használatával hozzákapszolja történeti alkotmányunk vívmányaihoz, vagyis a jogi értelmezés során a két érték elválaszthatatlan egymástól. Mindaz a tisztelet, amely megilleti történeti alkotmányunk vívmányait, megilleti a Szent Koronát is, és fordítva. Az előzőekben írtak alkalmazásával az következik ebből, hogy az Alkotmánybíróság által megfogalmazott értelmezés vonatkozik a Szent Koronára is. A legfontosabb elemeket *mutatis mutandis* megismételve: a Szent Korona

15 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [67].

16 Frivaldszky János: Klasszikus természetjog és jogfilozófia...

maga is “olyan alapvető” érték, amely kiemelkedik a jog által befolyásolható (jogi szabályban megállapítható vagy abból törölhető) egyéb értékek közül, ami még az Alaptörvénnyel szemben is védetté teszi. A Szent Korona is része alkotmányos önazonosságunknak, amelyről nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani, mert a Szent Korona mint valóságos érték minden más hazai vagy nemzetközi jogszabály normája, ide értve az Alaptörvényt is. Minden jogi szabály tekintetében *norma normans non-normata* jellegű, minden jogi aktus számára érinthetetlen.

Nem kerülhető meg a kérdés, hogy pontosan mire vonatkozik az Alaptörvény Szent Korona fogalma. A válasz tekintetében nincs normatív fogódzónk, mert az Alaptörvény I) cikk (1) bekezdése (hasonlóan a korábban hatályban volt ideiglenes Alkotmány 76. §-ához) csak a címerrel kapcsolatban ad támpontot. Eszerint:

“Magyarország címere hegyes talpú, hasított pajzs. Első mezeje vörössel és ezüsttel hétszer vágott. Második, vörös mezejében zöld hármaskeresztnek arany koronás kiemelkedő középső részén ezüst kettős kereszt. A pajzsra a magyar Szent Korona nyugszik.”

Azt tehát, hogy mit kell a Szent Korona fogalmán érteni, nem határozza meg leíró formában a Nemzeti hitvallás sőt, az Alaptörvény más rendelkezése sem, ezt az I) cikkhez tartozó képből tudjuk meg, amely a Szent Koronaként ismert tárgy stilizált formáját tartalmazza.

Ebből következik, hogy a tárgyként az Országház kupolacsarnokában őrzött Szent Korona ugyan felismerhető a címerleírásból, de ettől még nem válik definiálható jogi fogalomká. Természete szerint az Alaptörvényben szerepeltetés ellenére a Szent Korona fizikai valóságában jogi tény, mégpedig tárgy. Ennek azért van jelentősége, mert a címer (miként a zászló is), és minden címerelem, így a Szent Korona ábrázolása a címerben önmagában szimbólum. Nem maga a valóság, hanem a valóság ábrázolása. A valóság és a szimbólum közötti kapcsolat mentális, adekvátsága pedig mindig megkérdőjelezhető. Egyfelől azt feltételezzük, hogy a szimbólum és a valóság között van olyan kapcsolat, amely lehetővé teszi, hogy amit a szimbólumról mondunk, azt a valóságra is értsük. Másfelől mindig vizsgálni lehet és kell, hogy a szimbólum milyen mértékben alkalmas a valóság tükrözésére.¹⁷ A szimbólumok esetén tehát a valóság a meghatározó, a szimbólum a meghatározott fogalom, így a szimbólum minőség elfogadása vagy elvetése nem hat vissza a tükrözött valóságra.

A Szent Korona esetén éppen fordított a helyzet. Mivel a Nemzeti hitvallás posztulátuma tárgyi valóságot jelöl, az Országházban őrzött Szent Korona, mint tárgy (a saját történetével) a valóság, és annak jogi hatása lesz a szimbólum. Ezért mondható, hogy a Szent Korona az Alaptörvény kontextusában jogi tény. Az Alaptörvény és más jogszabály ennek a jogi ténynek tulajdonít (mivel bármilyen korlátozás nélkül tulajdoníthat) jelentőséget, de magát a tárgyi valóságot nem változtathatja meg. E körülmény folytán tartozik a Szent Korona is a 22/2016. (XII. 5.) AB határozat alkotmányos önazonosságunkhoz tartozó megváltoztathatatlan kategóriák közé sőt, tárgyi mivolta miatt jogi eszközökkel még azoknál is “megváltoztathatatlanabb”.

Az Alaptörvény tehát a Szent Koronához, mint tárgyi valósághoz annyit tesz hozzá, hogy *a)* a Szent Koronáról történeti alkotmányunk vívmányaival egy sorban rendelkezik (“és”), továbbá *b)* kijelenti, hogy a Szent Korona “megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét”. Az utóbbi fordulat alkalmazásával az Alaptörvény

elismeri a Szent Korona önazonosság-hordozó tulajdonságát, ami megerősíti az Alkotmánybíróság által adott értelmezés pozitív jogi megalapozottságát.

3. "...Magyarország alkotmányos állami folytonosságát..."

A Nemzeti hitvallásnak ez a fordulata minden korábbinál több kérdést vet fel (annak ellenére, hogy a dolgozat I. részében láthattuk, hogy a fordulat nem előzmény nélküli): Mit jelent az állami folytonosság? Mit jelent ennek alkotmányos jelzője?

Valószínűleg nem tévedünk, ha az állami folytonosságot illetően a szuverenitás külső oldalából indulunk ki. A szuverenitás a legegyszerűbb megfogalmazás szerint nem más, mint egy adott területen és adott népcsoport fölött ténylegesen és elvileg kizárólagosan gyakorolt (azaz fő-) hatalom, amelyet más hasonló helyzetű hatalomgyakorlók ilyenként elismernek. A szuverenitás külső oldalát ennek megfelelően a függetlenség, önállóság és külső kontroll nélküli döntési képesség jelenti (belső oldalát pedig a legfőbb hatalom letéteményese és az általa alkotott szabályok; ebből következnek a szuverenitáson alapuló úgynevezett belső felségjogok: a parancsolás joga és az engedelmisség kötelezettsége).¹⁸ A külső szuverenitás a Westphaliai béke (1648) rendelkezik egy érinthetetlen maggal, amely nem más, mint az adott szuverenitás léte. Új állami szuverenitás keletkezhet (Amerikai Egyesült Államok, Német Demokratikus Köztársaság, Koszovó), de létező szuverén állam kívülről, akarata ellenére nem szüntethető meg (ide nem értve tehát egy szuverén állam önkaratából bekövetkező csatlakozását más államhoz vagy államszövetséghez, vagy fordítva, szuverén államszövetség tagállamokra bomlását). Ez a nem bizonyítható, de mindenkor tiszteletben tartott¹⁹ körülmény (amely persze nem zárja ki egy szuverén állam jelentős területi megcsonkítását) több, mint háromszáz éve a nemzetközi rend változatlan alapja.²⁰

A ténybeli és (nemzetközi) jog által elismert szuverenitáson alapuló állami folytonosság tehát a jelenlegi nemzetközi közösség axiómája. A szuverenitás külső oldaláról nézve tehát az állami folytonosság nem az adott állam, esetünkben Magyarország alkotmányára tartozó kérdés. Nem az alkotmány hozza létre a szuverenitást (az alkotmány legfeljebb csak a szuverenitás igényét fejezheti ki, illetve tényét rögzítheti, és persze gyakorlásának módját szabályozhatja), hanem befelé az állami működés képesség, kifelé pedig (és ez a fontosabb), a más szuverén államoktól származó elismerés. Ennek következménye az is, hogy egy belső társadalmi-politikai-közjogi változás a szuverenitást, következésképpen az állami folytonosságot nem érinti (értelemszerűen a korábban vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeket sem). Ez a körülmény – a jog, így az Alaptörvény által nem kreált csak elismert értékek léte – önmagában is alátámasztja az Alkotmánybíróság fentiekben elemzett gondolatmenetének elvi helyességét.

A Nemzeti hitvallás vizsgált posztulátumának lényege tehát nem az állami folytonosság kijelentése (mert az az Alaptörvénytől független ténykérdés), hanem ennek kapcsolatba hozása a Szent Koronával. Az a kijelentés tehát, hogy a Szent Korona megtestesíti az állami folytonosságot, semmiképpen nem a szuverenitás külső oldalához tartozik. Annál inkább a belső oldalhoz, mégpedig két tekintetben is. Egyrészt tény, hogy a Szent Korona, mit tárgyi valóság végigkísérte a magyar államiság elmúlt évszázadait. Ilyenként valóban történelmi ereklye (a fenti ereklye-értelmezés mellett). Másrészt azonban a Szent Koronával koronázás

18 Dezső Márta: A szuverenitás, in: Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan I., 121–122., 136–138. o.,, Hercegh Géza (szerk.): Nemzetközi jog, 38–40. o.,, Gombár Csaba: Mire ölünkbe hullott, anakronisztikussá lett, 7–8. o.,, Nagy Boldizsár: Az abszolútum vágyáról és a törekeny szuverenitásról, 227–233. o.,, Vild Éva: A Szenszék és a magyar állam viszonyáról, 158.

19 A tiszteletben tartásra utal, hogy a békeszerződéseket a legyőzött szuverén államok formailag saját akaratukból fogadják el, miként Lengyelország többszöri felosztása esetén is azt látjuk, hogy formailag valamekkora területet meghagytak belőle.

20 L. Henry Kissinger: Világrend.....

közjogi következményekkel járt, és a szentkorona-tan magához a Szent Koronához további jogi tulajdonságokat kapcsolt. Kétségtelen tehát, hogy ez a jogi hatás kiemeli a Szent Koronát az egyszerű tárgyi emlékek, ereklyék közül. Legalább erre mindenképpen utal a “megtestesítí” fordulat.

Az állami folytonosságra az Alaptörvény és más jogszabályok máshol is utalnak. A Nemzeti hitvallás első érték-kijelentése eleve ezt rögzíti, amikor az államiságot Szent Istvánhoz köti:

“Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.”

Ugyanezt fejti ki (korábbi elfogadása ellenére az Alaptörvénnyel összhangban) a Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról szóló 2000. évi I. törvény

“Ezer évvel ezelőtt első királyunk, Szent István megkoronázásával a magyar nép a keresztény hitben egyesült Európa népeivel. Azóta Magyarország a keresztény Európa szerves része. Ez biztosította a magyarság fennmaradását és évszázadokon át betöltött meghatározó szerepét. Magyarország ma is Szent István államalapító művén nyugszik.

István király műve nyomán virágzó állam alakult ki a Kárpát-medencében. A magyar állam az évszázadok során, feltartóztatva a Nyugat elleni támadásokat, hozzájárult a keresztény világ fejlődéséhez. Az eltelt ezer év alatt kialakítottuk a magunk összetéveszthetetlenül egyéni kultúráját, amely egyszersmind elválaszthatatlan része az európai nemzetek sokszínű közösségének.

A magyar állam és a magyar nemzet Szent István látnoki személyisége, isteni gondviselésben bízó küldetéstudata és vasakarata révén vált alkalmassá arra a történelmi szerepre, amelyet ezer éven keresztül betöltött. A keresztény hit felvétele és a keresztény állam kiépítése tette lehetővé, hogy a magyarság visszaverje a létező törő támadásokat, hogy ne csak győzelmeiben, de a hódoltságok, megszállások, feldarabolások és diktátumok idején is megőrizze erkölcsi tartását, és túléljen öröknek hitt, hódító birodalmakat.”

Az államiság meghatározó a magyar alkotmányos rendszerben, erre utal az is, hogy az “állam” fordulat önállóan vagy szóösszetételben (például állampolgárság, államalapító, államigazgatás, állami szervek, állami feladatok, állam jogai, állam kötelességei, állam büntetőigénye, államadósság, állam tulajdona) összesen 109-szer fordul elő az Alaptörvényben. A mai Magyarország pedig, mint állam tehát nemcsak külső szuverenitása, hanem belső önértelmezése szerint is folytonos a Szent István által alapítottal. Ez az Alaptörvény J) cikkéből is kiolvasható, amely nemzeti és egyben hivatalos állami ünneppé teszi augusztus 20-át, mégpedig “az államalapítás és az államalapító Szent István király emlékére”. Ugyanerre utal a Nemzeti hitvallás huszonegyedik érték-kijelentése:

“Hazánk 1944. március tizenkilencedikén elveszített állami önrendelkezésének visszaálltát 1990. május másodiktól, az első szabadon választott népképviselő megalakulásától számítjuk. Ezt a napot tekintjük hazánk új demokráciája és alkotmányos rendje kezdetének.”

Ez utóbbi érték-kijelentés, valamint a Szent Koronával összefüggésben az állam folytonosságára használt “alkotmányos” jelző értelmezése elkerülhetlenné tesz egy rövid

kitérőt az állami folytonosság és a megszakadó jogfolytonosság összefüggésének vizsgálatára. Magyarországon az állami hatalomgyakorlás alkotmányossága, azaz jogi kötöttsége, kiszámíthatósága, korlátozottsága állandó tény és törekvés. Ha bármilyen okból megszakadt vagy lehetetlenné vált az alkotmányos a kormányzás (török hódoltság, az Országgyűlés összehívásának elmulasztása, a Szent Koronával koronázás elmaradása, az alkotmányos jogszabályok felfüggesztése, a megszállás), szakadatlan volt a törekvés ennek visszaállítására. Az alkotmányosság helyreállítására törekvés mindezidáig sikeres volt. Ugyan nem változatlan formában, de megvalósult a török hódoltság megszűnése után, az újabb törvényes koronázással, a kiegyezéssel, az Első Világháborút követően az alkotmányosság helyreállításával, és legutóbb a rendszerváltozással.

Okkal állítható ezért, hogy számunkra az alkotmányosság valóban identitás-elem, enélkül Magyarország befelé nem értelmezhető, ettől a történeti tulajdonságtól nem fosztható meg az önértelmezésünk (és ebből következően az Alkotmánybíróság hivatkozott határozatának értelmezése nem önkényes, nem külső “betudás”, hanem közvetlenül és maradéktalanul az Alaptörvényen nyugszik). Okkal jelenthető ki azonban az is, hogy az alkotmányosság mint állandó jelző az állami folytonosság ellenére nem jelentett és nem jelent ma sem jogi változatlanságot. Az állami folytonosság ellenére az alkotmányosság és vele az alkotmányos jogrendszer folytonossága többször megszakadt. Az alkotmányosság visszaállítása nem mindig és nem feltétlenül járt a jogfolytonosság helyreállításával. Az alkotmányosság visszaállítása ezért nyugodjék az jogszabályok együttesén vagy kartán, nem jelentette a korábbi jogszabályok hatályának *in toto*, teljes újrakezdését,²¹ sőt, még az államforma azonosságát sem feltétlenül.²² Utóbbi körülmény ad magyarázatot arra is, hogy miért lehet szerepe a Szent Koronának az egyébként köztársasági államformában működő mai Magyarország alkotmányos rendjében. Nem valósult meg a teljes újrakezdés sem 1867-ben, sem 1920-ban, sem 1990-ben, sem 2012-ben. Mindhárom alkalommal annyi “állt vissza” a korábbi alkotmányból, amennyi visszaállítható volt, annyi viszont visszaállt. A teljesség igénye nélkül: 1867-ben a teljes 1848. előtti jogi korpusz és az áprilisi törvények egy része; 1920-ban szintén az 1918 ősze előtti törvények nagyobb része; 1990-ben az állami hatalomgyakorlás jogi kötöttsége, a hatalommegosztás, az Országgyűlés szerepe, a Kormány politikai felelőssége, a bírói függetlenség és a bíró jogvédelemhez való jog. A 2012-ben hatályba lépett Alaptörvény az alkotmányosság helyreállítását 1990-hez képest azzal egészítette ki, hogy – amint korábban már említettük – visszakapcsolta a Magyarország alkotmányos jogrendjét a történeti alkotmányba.

4. “... és a nemzet egységét”

A szövegtörténet bemutatása során láttuk, hogy a posztulátumnak az a fordulata mely szerint a Szent Korona “megtestesíti... a nemzet egységét” (is) a rendszerváltozás utáni megfogalmazásokhoz, így még a Konceptióhoz képest is új. Megértését nehezíti, hogy a nemzet fogalom használata az Alaptörvényben nem következetes, azaz nem zárt fogalomról van szó.

A Nemzeti hitvallás bevezető fordulata, az Alaptörvénynek a Himnusz első sora utáni legelső mondata szerint

“MI, A MAGYAR NEMZET TAGJAI, az új évezred kezdetén, felelősséggel minden magyarért, kinyilvánítjuk az alábbiakat...”

21 Kukorelli István: Tradíció és modernizmus..., Horváth Attila: A magyar történelmi alkotmány tradíciói in: Alkotmánybírósági Szemle 2011/2., 45-57.

22 Szabó István: Az államforma rendezése (1920). In: Barabás A Tünde, Vókó György (szerk.): A bonis bona discere: Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 2017. 445-458.

A fordulat tehát az Alaptörvény megalkotásának, az alkotmányozás alanyának a tagjai összességéként meghatározott “magyar nemzetet” tekinti. Ugyanerre utal az Alaptörvény negyedik módosítása (2013. március 25.) 3. cikkével beiktatott U) cikk (1) bekezdése, amely az állami berendezkedés 1990-es kialakítását (érthető rajta a korábban kifejtettek szerint az alkotmányosság visszaállítása is) a nemzetnek tulajdonítja:

“Az 1990-ben lezajlott első szabad választások révén a nemzet akaratából létrehozott, a jog uralmán alapuló állami berendezkedés és a megelőző kommunista diktatúra összeegyeztethetetlenek...”

Ezt az összhangot viszont megtöri egyrészt a Posztambulumban, amelyben az Alaptörvény megalkotásának alanyai már az Országgyűlés képviselői:

“Mi, a 2010. április 25-én megválasztott Országgyűlés képviselői, Isten és ember előtti felelősségünk tudatában, élve alkotmányozó hatalmunkkal, Magyarország első egységes Alaptörvényét a fentiek szerint állapítjuk meg.”

A Nemzeti hitvallás és az U) cikk tehát a nemzetet (nem *in solidum* hanem *collegialiter*) határozza meg az alkotmány (legalábbis az állami berendezkedés) alanyaként, míg a Posztambulumban az alkotmányozó hatalommal bírónak feltételezett Országgyűlés képviselőit (utóbbiakat együtt: “Mi”, tehát újra nem *in solidum*, hanem *collegialiter*) nevezi meg. Ez az ellentmondás tekinthető látszólagosnak hiszen az Országgyűlés minden további nélkül tekinthető a nemzet képviselőjének, vagyis az Alaptörvényt, az alkotmányos állami berendezkedést az Országgyűlés saját cselekménye által az általa képviselt nemzet nevében hozta létre. A “nemzet” alkotmányozó, illetve Magyarország állami működésében betöltött szerepét²³ támasztja alá az is, hogy önálló főnévként vagy jelzős szerkezetben (nemzeti) 106-szor fordul elő az Alaptörvényben, ebből két helyen a “nemzet egységét” összetételben (Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátuma és a 9. cikk (1) bekezdésében), míg a D) cikk a nagyon hasonló “egységes magyar nemzet összetartozását” fordulatot használja:

“Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért...”

Mindez a nemzet közjogi (politikai) értelmére utal, vagyis az állampolgárok összességéként felfogott nemzet-fogalomra. Ennél a látszólagosnak tekintett, ezért könnyen feloldható ellentmondásnál jóval nehezebben értelmezhető fogalmi eltérést okoz a B) cikk (3) bekezdése, amely a közhatalom forrását nem a (fentiek szerint értelmezett) nemzetnek tulajdonítja:

“A közhatalom forrása a nép.”

További értelmezendő fogalmat találunk a XXIX. cikkben, amelynek (1) bekezdése szerint

“A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők...”

Mivel az Alaptörvény által használt fogalmakról van szó, normatív jelentőséget kell tulajdonítanunk a *nemzet/nép* dichotómiának, valamint a további *nemzet/nemzetiség* (XXIX. cikk), *magyarországi-magyar/határon-túli-magyar* dichotómiáknak is. Ha az Alaptörvény közjogi alanyainak rendszerében a szuverenitással kapcsolatba hozható (hatalmi forrás) alany elnevezését alaposabban megnézzük, akkor legalább öt fogalommal találkozunk. Ezek: a *nép*, amely a B) cikk definíciója szerint a hatalom forrása, a *nemzet*, amely az államiság alanya, és amelynek egységét a Nemzeti hitvallás szerint a Szent Korona testesíti meg, a 9. cikk szerint pedig a köztársasági elnök fejezi ki), a *magyarok*, akiknek Magyarország határain belül is lenniük kell, ha a nemzet alkotói, továbbá a D) cikk szerint a határain kívül is élnek, végül pedig a *nemzeti és etnikai többség*, amely a Nemzeti hitvallás és XXIX. cikk fogalomhasználata

szerint a *nemzetiségekkel* szerint együtt államalkotó tényező. Ebben a fogalmi összetettségben nehéz, sőt nem kizárt, hogy lehetetlen világos, logikailag is zárt rendet találni.²⁴ Az egyszerűség érdekében ebben a tanulmányban a Nemzeti hitvallásból kiindulva az alkotmányozás alanyának, a szuverenitás birtokosának a *nemzetet* tekintjük (elfogadva ezzel a Zlinszky János által kimutatott prioritást is a nép és a nemzet fogalmak közjogban való előfordulását illetően²⁵). A nemzet tehát értelmezésünk szerint a szuverenitás hordozójaként fogalmilag azonos a B) cikk által definiált néppel.²⁶ Könnyen belátható, hogy a nemzet e szerint az értelmezés szerint kétféle minőségben jelenik meg. Egyfelől – az alkotmányozást követő pillanattól – a hatalom forrása és absztrakt hordozója, vagyis – éppen az Alkotmány rendelkezése folytán – a szuverenitás legális alapja. Másrészt azonban – az alkotmányozás pillanatában – a szuverenitás ténybeli hordozója, hiszen ezért képes alkotmányozni.

A nemzet az Alaptörvényben megjelenik azonban úgy is, mint az a közösség, amelynek egységét a Szent Korona megtestesíti, a köztársasági elnök pedig kifejezi, ez pedig egy közvetlenül nem normatív, de annál jelentősebb dichotómiához vezet, mégpedig a *politikai-nemzet/kulturális-nemzet* értékduálhoz. Ez már olyan ellentmondás, amit meggyőződésünk szerint az Alaptörvény rendszerében lehetetlen feloldani. Amikor ugyanis az előzőekben nemzet és a nép fogalmát azonosnak tekintettük, ezt csak a politikai nemzet (vagyis az állampolgárok közössége²⁷) értelemben tehetjük, így a magyar(országi) politikai nemzetnek részesei a magyar állampolgárok függetlenül etnikai, nyelvi vagy más konkuráló identitásuktól (így a nemzetiségek, korábbi nevükön kisebbségek is). Csakhogy a politikai nemzet nem alkalmazható, amikor azt keressük, hogy kiknek – mint nemzetnek – az egységét is testesíti meg a Szent Korona, illetve fejezi ki a köztársasági elnök? Nemcsak azért, mert politikai megnyilvánulásaiban a mindenkori köztársasági elnök gyakran a kulturális nemzetre, és nem a politikaira utal, hanem azért sem, mert a határon kívül élő magyarok alkotmányos jogalanyisága következtében nem is tehetnének mást. Azt viszont mégsem mondhatjuk, hogy a Szent Korona által megtestesített és a köztársasági elnök által kifejezett nemzet-egységnek nem részesei a magyar állampolgárságú nemzetiségek.

Feloldásként álláspontunk szerint a következő többelemű következtetés szolgálhat. A nemzet olyan közösség, amelynek összetartozásában az intézményesültség, nem pedig a nyelv vagy az etnikai azonosság a legfontosabb. A saját jog nélkülözhetetlen a nemzet létehez, mivel a jog nem értelmezhető a politikai nemzetfogalom nélkül, de a nemzet sem létezhet (köz)jogi védelem nélkül.²⁸

Következésképpen a *nemzet* fogalom az Alaptörvényben kontextustól függően jelentheti a politikai, a kulturális nemzetet, de akár mindkettőt is. Azt lehet tehát mondani, hogy az Országgyűlés igen nagy politikai bölcsességről tett tanúbizonyságot, amikor nem feloldani próbálta a kulturális/politikai nemzet dilemmáját, hanem átvágta azt. Olyan egymásra épülő szabályokat alkotott, amelyek folytán a különbségtétel jelentős részben gyakorlati jelentőségét

24 Segítségként, ha valaki mégis megpróbálná ajánljuk Gyurgyák János: Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története (Budapest, Osiris, 2007.) vagy Kántor Zoltán (szerk.): Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény (Budapest, Rejtjel, 2004.).

25 Zlinszky János: *Az Alkotmány értéktartalma és a mai politika* (Budapest, Szent István Társulat, 2005.) 15.

26 A nép és nemzet fogalma persze nem a magyar jogrend sajátossága sőt, nem is jogi sajátosság. Szent XXIII. János pápa is megkülönbözteti írásaiban a népet és a nemzetet, előbbit az etnikai azonossággal, utóbbit az államisággal összefüggésben, I. *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma* (Budapest, Szent István Társulat, 2007) 387. pontja.

27 L. Kántor Zoltán: Előszó. In Kántor (szerk.) i. m. 7-17.

28 Részletes levezetését I. Varga Zs. András: Megfontolások négy tételben a nemzet és alkotmány(a) összefüggéséről in: Magyar Kisebbség: Nemzetpolitikai Szemle 2013/3-4. 252-267.

veszíti. Kétségtelen, hogy előfordulhatnak olyan jogi helyzetek, amelyek megoldásához továbbra is különbséget kell tenni a két nemzet-értelmezés között. Ehhez azonban nem szükséges annak egyszer s mindenkorra történő rögzítése, hogy az érintett jogszabályi vagy alaptörvényi rendelkezések a kulturális avagy a politikai nemzetre utalnak-e. Elegendő ezt az egyes konkrét helyzetekben tisztázni.

Mivel az Alaptörvény hivatkozott rendelkezései együttesen azt támasztják alá, hogy sem a Magyarországon élő magyarok, sem a Magyarországon élő nemzetiségek, sem a Magyarországon kívül élő magyarok nincsenek kizárva a nemzetből, levonhatjuk a következtetést, hogy a Szent Korona a politikai és a kulturális nemzet egységét egyaránt megtestesíti, mint ahogy a köztársasági elnök kifejezi ugyanezt. Ez pedig nagyon súlyos következtetés, mert visszavezet ahhoz a belátáshoz, amit a Szent Koronával és az állami folytonossággal kapcsolatban már megállapítottunk: a ténybeli valóság megelőzi a jogot, a valóságot nem lehet erőszakkal és minden áron a joghoz igazítani. Ami a most vizsgált kérdést illeti, ez úgy konkretizálható, hogy nem az Alaptörvény hozza létre a nemzetet, azaz nem lehet nemzetet találni az alkotmány céljaira, csak egy létező nemzenek lehet alkotmánya. Ez a létező nemzet pedig Magyarország esetén összetett, de ebben a történeti összetettségében is egységes.

5. "...amely megtestesíti..."

Itt érkeztünk el a legnehezebb kérdéshez, annak vizsgálatához, hogy mit jelent a nemzeti hitvallásnak az a kijelentése, hogy a Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét a Szent Korona testesíti meg, és hogy vajon ez a megfogalmazás visszatérést jelent-e a szentkorona-tanhoz. A dolgozat korábbi megállapításai lehetővé teszik, hogy ne a teljes bizonytalanságból induljunk, mivel azok lényegében elvezetnek a helyes válaszhoz.

Mindenek előtt láttuk, hogy a "megtestesíti" állítás erősebb, mint a "kifejezi". A kettő közötti különbség semmiképpen nem hanyagolható el. Nem csak azért, mert a korábbi szöveg-előfordulásokban mindkettővel találkozunk, de azért sem mert – legalábbis a nemzet egysége tekintetében – az Alaptörvény mindkettőt használja, de eltérő összefüggésben. Míg a Nemzeti hitvallás posztulátumában a nemzet egységét a Szent Korona megtestesíti, a 9. cikk (1) bekezdésének megfogalmazása szerint

"Magyarország államfője a köztársasági elnök, aki kifejezi a nemzet egységét, és örökdik az államszervezet demokratikus működése felett."

Ha tehát először arra a kérdésre keressük a választ, hogy mit jelent a Szent Korona vonatkozásában a "megtestesíti", a köztársasági elnök vonatkozásában pedig a "kifejezi" fordulat, akkor támaszkodhatunk a valóság és a szimbólum összefüggésével kapcsolatban írtakra. Úgy tűnik, hogy a "megtestesíti" fordulat személyességre utal (az idegen nyelvű fordítások még a magyarnál is erősebben utalnak erre: latinul *incorporarit*, angolul *embodies*, *personifies*, *incorporates*, *incarnates*, németül *personifizieren*, franciául *personnifier*, olaszul *incarnat*, oroszul *воплощает*/váploscsájjet). A "megtestesíti" fordulat tehát mindenképpen fizikai (tárgyi) valóságosságra utal, és nem szimbolizálásra. Ez tehát összhangban van a Szent Korona jogi tény természetével: egyrészt nem szimbólumról, hanem az Országházban őrzött tárgyi valóságra vonatkozik az Alaptörvény szabálya, másrészt a szabály ennek a tárgyi valóságnak jogi jelentőséget tulajdonít. A "megtestesíti" fordulat következtében tehát a Szent Korona nem egyszerűen tárgyi valóság (tény), hanem jogi tény, aminek az Alaptörvény szerint közjogi következményei vannak. Ez a következmény pedig az, hogy a Szent Korona Magyarország alkotmányos önazonosságának megváltoztathatatlan eleme, mégpedig olyan értelemben, hogy a Szent Korona mint jogi tény Magyarország állami, mégpedig az alkotmányos állami folytonosságával azonos.

A köztársasági elnökre vonatkozó szabály azzal emeli ki az előző következtetésünk helyességét, hogy éppen az ellentétes viszonyra utal. A 9. cikk értelmében a nemzet egysége a valóság, a köztársasági elnök pedig ezt csak kinyilvánítja (közjogi szerepével, illetve saját közjogi cselekményeivel). A köztársasági elnök cselekménye tehát szimbolikus, amit tesz, azt a nemzetnek kell betudni (hasonlóan ahhoz, mint amit az Országgyűlés vonatkozásában láttunk: amit az Országgyűlés akar, azt a nemzet egésze akarja).

Kétségtelen, hogy az Alaptörvény szóhasználata első olvasatra összetéveszhető a szentkoronával, pedig egyértelműen nem azonos azzal. Az Alaptörvény felismeri és védeni rendeli ugyan a Szent Korona közjogi szerepét, és ezt jogi kötőerővel teszi ("Tiszteletben tartjuk..."). Ugyanakkor az Alaptörvény még csak nem is utal a szentkorona-tan meghatározó összetevőire. Nem biztosít jogi személyiséget a Szent Koronának (a "megtestesít" kifejezetten nem cselekvő ige, hanem állapotra utal, tehát a Szent Korona az Alaptörvény értelmében nem rendelkezik jogképességgel). Hasonlóképpen nem azonosítja az állammal (nem is lenne könnyű megtenni, mivel a köztársasági államformával ez nem lenne összhangban). A nemzet tagjait (közjogi értelemben) nem tekinti a Szent Korona tagjainak. Az alkotmányos szabályokat nem a Szent Koronából vezeti le. A Nemzeti hitvallás posztulátumával az Alaptörvény tehát nem a szentkorona-tanhoz, mint doktrínához nyúlt vissza, hanem attól függetlenül tulajdonít közjogi szerepet a Szent Koronának.

Megismételve és összefoglalva a kifejtetteket: a Szent Korona mint jogi tény Magyarország állami, mégpedig az alkotmányos állami folytonosságával azonos. Még rövidebben: a Szent Korona Magyarország alkotmányos önazonosságának ezért szuverenitásának megváltoztathatatlan közjogi eleme.

A Nemzeti hitvallás tizenhetedik posztulátuma ezért tulajdonképpen nem változtatható meg (még ha ennek pozitív jogi akadálya nem is lenne). Megváltoztatása ugyanis nemcsak az Alaptörvény alapjának elvetését, hanem Magyarország alkotmányos önazonosságának, következésképp szuverén államiságának feladását jelentené.